

Snacka om brott – en podd från Brå

Islamofobiska hatbrott (28 juni 2021)

Medverkande: Lisa Wallin, utredare på Brå; Anne Asp, regionalt införandeansvarig för demokrati och hatbrottsfrågor vid Polismyndigheten.

Programledare: Monica Landergård, pressekreterare Brå.

Inledande och avslutande speakerröst: Karin Eller, Umami Produktion.

KARIN: Vad är ett islamofobiskt hatbrott? Vilka är det som drabbas och vilka är gärningspersonerna? Vad kan utsattheten få för konsekvenser för dem som drabbas och hur arbetar polisen mot den här typen av brott? Och hur kan vi förebygga islamofobiska hatbrott? Du lyssnar på *Snacka om brott*, en podd från Brottsförebyggande rådet. Programledare är Monica Landergård.

MONICA: Välkommen till *Snacka om brott* där vi idag alltså ska prata om islamofobiska hatbrott. Samtalet bygger på en rapport som Brå publicerade under våren 2021, och en av författarna till den rapporten är med här idag: det är Lisa Wallin som är utredare på Brå. Vi har också med oss Anne Asp som är regionalt införandeansvarig för demokrati och hatbrottsfrågor vid Polismyndigheten. Men jag börjar med att fråga dig Lisa: vad är det Brå har tittat på under det här regeringsuppdraget?

LISA: Det vi har tittat på det är egentligen karaktären på händelserna: vad handlar det här om för typ av saker? Det är inte en omfattningsundersökning, vi vet egentligen inte hur vanligt det är baserat på den här rapporten, och det är heller inte utvecklingen över tid, för det är väldigt svårt att undersöka; utan det är en genomgång av händelserna, vilka är inblandade vid dem, och vilka miljöer begås de här brotten i. Och det har vi tittat på då genom både att göra intervjuer med utsatta personer, med personer inom rättsväsendet som arbetar med de här frågorna, men också med forskare och andra intresseorganisationer som stöter på frågorna; och sedan har vi också

gått igenom då polisanmälningar gällande islamofobiska hatbrott, och också förundersökningar i förekommande fall.

MONICA: Vad är ett islamofobiska hatbrott enligt Brås definition?

LISA: Islamofobiska hatbrott utgörs av brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering, men det kan också vara samtliga övriga brott som begås med ett hatbrottsmotiv där det är att kränka någon på grund av att det är eller antas vara muslimer. Sedan är det en svår gränsdragning ibland mellan islamkritik och islamofobi, och det är någonting som diskuteras väldigt ofta, men det är ju en tydlig gräns där mellan att tycka illa om någonting och att faktiskt agera på det där det blir ett brottsligt agerande.

MONICA: Men hur ser den här utsattheten ut? Vad kan det handla om för typ av brott?

LISA: Det som är vanligast både egentligen i polisanmälningarna och när vi pratar då med utsatta muslimer, det är hot och ofredanden och den typen av kränkningar. Sedan kan det se lite olika ut beroende på om den som är utsatt är kvinna eller man. Det man kan säga det är ju att muslimska kvinnor upplever en större utsatthet just för att de är synliga muslimer, de som har slöja på sig då, tänker jag på. Och det de beskriver och det som syns i anmälningarna, det är utsatthet i offentliga sammanhang, när de är på tunnelbanan eller på bussen, framför allt av okända personer då som antingen säger någonting kränkande eller som rycker av slöjan eller att man får en liten knuff eller så. Och tittar vi då på utsatta män, som i mindre utsträckning egentligen då är synliga muslimer för allmänheten eller för okända personer; där ser man istället att de blir utsatta av personer de känner, som till exempel grannar, andra kollegor, där det kanske framkommer efter en tid att det är en muslim. Sedan har vi också internetrelaterade händelser som är ganska vanliga, särskilt i polisanmälningarna då, där det är hets mot folkgrupp eller ärekränkning till exempel och där man säger saker om muslimer som grupp som är väldigt generaliserande

och negativt, och det är någonting som både män och kvinnor utsätts för och som kan vara relativt grovt också. Och sedan finns det ju naturligtvis även fysiska händelser som misshandel, och där är det ju allt från knuffar till att man bussar hundarna på de här personerna.

INLÄST CITAT: *Det är jättejobbigt. Trots att jag säger till dig att man anpassar sig och är van, och har någon form av immunitet, så är det inte första gången. Ibland är man stark, ibland är man nere, och ibland har man svackor. Allt det här påverkar ens dagliga möten med människor. Och ibland när du inte känner dig tillräckligt stark så blir det jobbigt att möta vissa människor och situationer. Ska de säga något? Ska de anta något? Kränka? Provocera? Trycka ner dig?*

MONICA: Här hörde vi ett inläst citat från en av de personer som ni har intervjuat i rapporten, Lisa. Kan du berätta någonting mer om vilka konsekvenser det här kan få för muslimer, att utsättas för hatbrott?

LISA: Det kan variera ganska stort beroende på vad det är för typ av händelser och om det handlar om en enstaka händelse eller om det är en lång tid av utsatthet. Men det många beskriver det är en initial chock: att man är inte beredd när det händer, det sker ofta i förbigående, kanske när man kliver av tunnelbanevagnen – och ofta har gärningspersonen också hunnit gå iväg, så att man hinner inte reagera på det här heller. Och sedan ur ett längre perspektiv, då kan det variera mellan en normaliseringsprocess där man från början, kanske första gången då, beskriver den här chocken, men efter att det har skett vid upprepade tillfällen så blir det normaliserat helt enkelt. Och det citatet som vi hörde tidigare handlar ju just om det, att även om man då upplever att “det här är någonting som jag har vant mig vid” så någonstans så upplever man det ändå som jobbigt. Och sedan har vi andra som också då beskriver mer en nednöttningsmekanism, att första gången så kanske man inte reagerade så mycket utan tänkte “Jamen det här var en enskild händelse, den här personen mådde dåligt, kanske, det var inte riktat mot mig egentligen”, men har man då varit med om

det ett par gånger, då blir det kanske till och med tuffare och tuffare efter ett tag. Och framför allt slöjbärande kvinnor då som beskriver den här lite längre utsattheten och nednöttningsmekanismen, där kan man ju prata om långsiktiga konsekvenser i form av depression och att man till och med undviker att gå ut på vissa platser för att man vill undvika utsatthet. Man går helst inte och handlar i affären utan man skickar sin man, och nästan isolerar sig eller undviker vissa områden som man upplever som problematiska för att man riskerar att bli utsatt där.

MONICA: Men Anne, du som arbetar som polis också med de här frågorna, är det här en bild du känner igen? Hur jobbar polisen mot den här typen av brott?

ANNE: Jag känner absolut igen det Lisa nämner. Polisen jobbar bra mot de här frågorna men det krävs mer kunskap. Och senare åren så har det varit en mängd olika utbildningar för att förbättra kunskapen. Men det är bara en del, det är också en kunskap om: vad har vi för inställning? Vad har vi för attityd? Vad har vi för förståelse? För hur mycket kunskap vi än har om demokrati och hatbrott så hjälper det inte om vi inte har kunskap om vår egen inställning, attityd och förståelse. Det handlar om bemötande, det handlar om hur vi är i situationen i stunden för den som är utsatt, som redan har kanske börjat isolera sig, som känner sig väldigt kränkt och som upplever en normalisering, som kanske inte ens förstår hur utsatt den är för att den är så inne i att det här är ett normalt beteende från vissa människor. Och då blir det en normal situation för den utsatta. Så vi har ett stort ansvar för att ha förståelse och bemötande är absolut det viktigaste.

INLÄST CITAT: *Jag var tvungen att dra tillbaka min dotter. Vi skulle gå över övergångsstället och så kom en man och körde mot rött, och höll på att köra över oss. Men hur ska jag veta? Det har inte hänt tidigare att någon vill köra på oss. Är det islamfobi eller är det en galning som bara kör mot rött?*

MONICA: Här hörde vi ett inläst citat från en kvinna som också bar slöja vid tillfället, men hon berättade aldrig det i sin polisanmälan för att hon tänkte att det inte hade någon betydelse. Hur tänker du, Anne, frågar polisen rätt saker när ett anmält hatbrott kommer in?

ANNE: Ja, det är viktigt att ställa rätt frågor, absolut. Och man ska absolut också fråga: *varför tror du att du blev utsatt? Vad tror du orsaken är till att just du har blivit utsatt för ett brott?* om det inte är tydligt att det är hets mot folkgrupp eller något liknande, att om man har blivit utsatt för misshandel att man frågar: *varför tror du att just du blev misshandlad? Har du någon känsla av anledningen?* Vi ska ju inte sätta orden i munnen men vi ska heller inte låta bli att fråga, för oftast har den som är utsatt ändå en känsla, eller har förstått varför den har blivit utsatt.

MONICA: Är det många som anmäler av de som blir utsatta? Vet du någonting om det?

ANNE: Jamen det är ett stort mörkertal. Och det är ungefär som i många andra brottskategorier där det kan kännas lite skämmigt just att man är så utsatt, man är så kränkt. Jag kan dra en parallell, när vi utbildade i brott i nära relation, så märker man ju också den här normaliseringen, minimaliseringen, och att man känner sig så utsatt och att man skäms så för att man är utsatt. Och det ser vi precis på samma sätt när det gäller den här kategorin. Och därför är ju en förståelse oerhört viktig, och att de här människorna ofta är utsatta, ja, jämt och ständigt. Det är också viktigt att man förstår hur svårt de har det när det är återkommande och återkommande. Och då måste man våga ställa frågor, man måste... inte kanske vara sympatisk utan empatisk och att en kan förstå den här situationen och inte ta det som ett brott bland alla andra utan det här är något som återkommer dag från dag, vecka till vecka, år efter år.

MONICA: Lisa, gärningspersonerna, vad visar rapporten där? Vilka är det som gör de här brotten?

LISA: Eftersom gärningspersonerna ofta är okända vid de här händelserna så vet man ganska lite om dem. Till exempel de här situationerna som vi pratade om tidigare om där okända personer utsatte någon på stan och liknande. Men också internetrelaterade händelser så kan det vara anonyma hot och sådant. Men annars så kan jag citera en intervjuad polis som sade att han "ville gärna döda myten om att det är en speciell typ av gärningsperson som begår brotten". Utan att det handlar om män och kvinnor i olika samhällsklasser och i olika åldrar, och det kan vara okända, grannar, kollegor och andra skolelever. Så det här är ett bredare problem än till exempel rasistiska organisationer, NMR och liknande som ibland dyker upp i de här sammanhangen. Det förekommer ju såklart också i extremistiska kretsar och då kanske i ännu grövre skala, men det är inte ett isolerat problem till den gruppen.

MONICA: Utan gärningspersonerna kan se väldigt olika ut?

LISA: Ja, det kan de göra. Det kan vara allt från en ganska ung kvinna som går och delar ut lappar i brevlådor med islamofobiskt innehåll – till kanske den vanligaste gruppen som vi ser framför allt i anmälningarna, då är det män i äldre medelåldern, vilket också är den grupp som oftast sticker ut i sådana här undersökningar där man tittar på dem som har negativa attityder till muslimer, till exempel. Så att den gruppen finns kanske lite mer där. Anne, du kanske känner igen det också.

ANNE: Jag känner absolut igen dem. Jag har läst många domar, eller ett stort antal domar, och det stämmer väldigt väl utifrån det du beskriver, att det är äldre medelålders män som ofta blir dömda eller som har varit föremål i alla fall för en förundersökning.

MONICA: Men, jag bara funderar på, vad kan ligga bakom de här brotten? Alltså kan det vara religiöst, kulturellt, rasistiskt eller ekonomiskt, eller vad säger ni om det?

LISA: Det är väldigt olika och svårt att svar på skulle jag säga. För att islamofobi, det är inte ett nytt fenomen, utan det är något som har funnits historiskt väldigt länge i olika kontexter, och det är heller inte

isolerat till Sverige utan det är ju någonting som finns globalt i andra delar av världen där muslimer är förföljda i ännu större utsträckning, kan man säga. Någonting som många intervjupersoner lyfter som vi har pratat med, det är att man ser en brytpunkt i Sverige någonstans vid 11 september, och att man där gått från att vara en av många andra *men jag har slöja*, till att få motta, ibland inte hatbrott kanske men blickar och viskningar, att folk byter plats när man sitter på bussen för att man inte vill sitta bredvid – och att det var då, däromkring, som man upplever då att det startade, på något sätt. Och sedan naturligtvis när det då har skett andra saker så accentueras det här, i och med islamiska staten och... Så det här är någonting globalt, att saker som händer på andra delar i världen påverkar muslimer även i Sverige. Och ytterligare något i det islamofobiska sättet att se på saker, det är ju att alla muslimer är likadana. Och att man generaliserar negativa föreställningar om muslimer till hela gruppen muslimer. Men det är en väldigt diversifierad grupp som har sitt ursprung i väldigt många olika länder. Man ser olika på islam; det finns sekulariserade muslimer, det finns religiösa, det finns praktiserande inom båda de här grupperna – och det är en stor spridning helt enkelt inom den här gruppen. Och det har vi också försökt få med i vår undersökning, genom att intervjua personer som har olika inställning till islam och som har varit i Sverige olika länge och kommer från olika delar av världen. Men också de som är födda i Sverige och som ibland då också har konverterat till islam från andra religioner. Och det tycker vi är viktigt att lyfta i det här sammanhanget, att alla muslimer är inte likadana.

INLÄST CITAT: *Jag tog ju skärmdumpar och gjorde en polisanmälan. Och när jag fick bekräftelsemailet från polisen så stod det: "ditt ärende har nu registrerats". Samma dag som jag fick det brevet så fick jag ett brev från Åklagarmyndigheten om att det läggs ner.*

MONICA: Här hörde vi ytterligare ett inläst citat från en kvinna som berättar vad som hände när hon gjorde polisanmälan. Anne, kan du berätta lite mer konkret, hur arbetar Polisen mot den här typen av brott? Alltså vad

händer när man gör en anmälan och hur arbetar ni liksom inom organisationen för att upplysa och informera och utbilda om den här typen av brott?

ANNE: När det kommer in en anmälan så har vi en hatbrottsmarkering som kommer upp vid skrivandet av en anmälan, där det då står: "Är det här ett hatbrott? Ja eller nej". Och man kan inte komma förbi den frågan förrän man har fyllt i det. Så har man missat något i anmälningsupptagningen så måste man ju komplettera i så fall. Vad gäller det här citatet så kan man ju säga att det har ju gått rätt till såtillvida att man har skickat vidare det till åklagaren för beslut, det är alltid åklagaren som är förundersökningsledaren när det gäller demokrati och hatbrott. Däremot så kan det nog upplevas av den enskilde att det har gått väldigt fort, man har registrerat och så är det nedlagt. Och det måste kännas oerhört frustrerande, om man inte har vidtagit några ytterligare åtgärder. Och då kan det vara viktigt att man har ett brottsofferperspektiv på det här så att man får det förklarat för sig: varför blev det så här? Varför kunde man inte gå vidare? Så polisens arbete när det gäller brottsofferdelen är oerhört viktig i de här frågorna. Och här kan jag också tillägga att ofta kan det vara viktigt att vi tidigt tar in en tolk, vilket man kanske inte alltid har gjort för att man tror att man har förstått varandra, men det sker en hel del språkförbistringar och missuppfattningar. Vad gäller hur vi arbetar vidare för att bli bättre så har det varit stora utbildningsinsatser, bland annat så har Region Syd, Region Väst och Region Stockholm en fadderverksamhet för övriga regioner, just för att utbilda, för att ge en bättre kompetens, vara ett stöd, och rådgivande. I de här tre stora regionerna så har man särskilda hatbrottsgrupper som utreder, och de har givetvis då en hög kompetens och ett högt kunnande. I de övriga regionerna så har man särskilt utpekade hatbrottsutredare, och de får kontinuerligt utbildning och information och får ta del av domar och har stöd av de införandeansvariga som finns i varje respektive region, så att de hela tiden kan hålla en kontakt och få hjälp och stöd. Så det är

ett ständigt pågående arbete och det måste fortgå, det är ingen engångsinsats utan det här är något som måste fortgå hela tiden för att hålla kompetensen hög.

MONICA: Det låter ju som att ni gör mycket, men du säger samtidigt att arbetet kan utvecklas. Vad är det mer som du ser att ni skulle behöva göra inom Polisen?

ANNE: Personal som är i ingripande verksamheten, alltså den yttre personalen och anmälningsupptagningen, har ju ett särskilt behov av att ha en hög kunskap om de här brotten. Så det är viktigt med kontinuerlig utbildning och jag tycker det är särskilt viktigt att man har en bra förståelse, har en bra inställning och attityd och att man har tålamod. För det är inte alltid så lätt för personer som har varit utsatta att förklara sin situation och, som sagt, det kan också vara språkförbistringar. Så det krävs väldigt mycket av den som ska ta upp en anmälan och som ska beskriva vad motivet är och om det finns ett hatbrott i det brott som har skett.

LISA: För det här är ju generellt kanske ingenting man fokuserar på heller, i utredningsarbetet, just motivet, utan vad jag förstår att "har ett brott skett och vem var gärningspersonen", men här är ju motivet i fokus på ett annat sätt än för annan brottslighet.

ANNE: Motivets är oerhört viktigt, och i och med att det finns en straffrättningsgrund om det finns ett hatbrottsmotiv så är det ju särskilt viktigt, och det ska man verkligen utreda som ett särskilt spår. Antingen att det är ett hatbrott eller att det inte är, det kan vara lika viktigt att utesluta att det inte är det om det skulle vara någon annan anledning, så det är verkligen viktigt.

MONICA: Jag tänkte på, Lisa, en annan sak vi inte har kommit in på nu hittills är någonting som ni nämner i rapporten, och det är demokratiunderskott. Kan du berätta lite om det, hur ni tänker kring det och har resonerat i rapporten?

LISA: Mm. Någonting som framför allt lyfts i intervjuerna är att det i och med att det är muslimer som är då synliga muslimer blir utsatta när de syns i olika sammanhang, och det kan vara till exempel att man engagerar sig politiskt eller att man syns i TV eller man är med i mediala sammanhang. Och det kan vara helt isolerat egentligen från den muslimska identiteten, att man är med i ett sammanhang som inte handlar om religion, men man har slöja på sig eller att man ändå vet att det här är en muslim och att man blir utsatt efter det. Det gör att man undviker att vara med i olika sammanhang. Och det gör ju också att man inte syns, att man inte blir representerad som muslim och att man undviker att engagera sig kanske politiskt. Och det innebär ju att det blir ett demokratiunderskott. Och vi ser ju också att vissa personer efter utsatthet väljer att inte ha slöja på sig till exempel, för att undvika att bli utsatt. Eller att man döljer sin slöja med huva och liknande. Och känner man att man inte kan ha slöja på sig fast man vill så innebär ju det att man mister sin rätt till religionsfrihet och att utöva sin religion på det sätt man själv vill.

ANNE: Och det du säger här Lisa det är så viktigt, utifrån rättsväsendet då att vi leder fler ärenden till åtal och fällande domar. För att det blir verkligen ett hot mot demokratin om man inte kan, så att säga, vara en del av demokratin. Och kan vi, så att säga, få fler fällande domar så sänder det tydliga signaler hur viktigt det här är.

MONICA: Kan man förebygga islamofobiska hatbrott? Är det möjligt att göra det, och hur går det till i så fall?

LISA: Det behövs ju både breda och specifika åtgärder för att komma till rätta med det här. Även om islamofobi i sig inte är kriminaliserat och man har rätt att tycka illa om både islam och muslimer egentligen, det är först när man uttrycker sig kränkande som det blir någonting brottsligt, men man måste ju ändå börja med problemet, vad det har sitt ursprung i. Och där är det ju, arbete och skolor är viktiga arenor då, för det demokratiskapande arbetet. Och se till att regelverk för att förhindra

kränkande särbehandling både finns och följs. Och åtgärder för att minska polarisering och segregation är naturligtvis viktigt. Det behövs också ytor för kunskaps- och erfarenhetsutbyte kring vad det innebär att leva som muslim i Sverige idag. Och samtidigt så behöver man, precis som Anne var inne på tidigare, arbeta mer med det som faktiskt kommer till rättsväsendets kännedom och vad kan man göra där för att stärka arbetet, och hur kan man begränsa spridningen av hot och hat på internet till exempel.

ANNE: Ja där kan jag haka på, att polisen behöver finnas med i den digitala världen i en större omfattning. Och precis som det står i rapporten, det här med att patrullera, som gammal fotpatrullering, så kan man patrullera i den digitala världen. Kommunpoliserna och områdespoliserna vill jag verkligen lyfta i det här sammanhanget, för de arbetar mycket med samverkan mellan olika myndigheter, med kommun och med skola, länsstyrelser. De gör ett enormt bra arbete och de har mycket kontaktskapande verksamhet med olika grupper, det kan vara med kyrkor och med olika kvinnogrupper och andra grupper, ungdoms- och barngrupper. Så det är oerhört viktigt att de kan fortsätta sitt arbete, för att den här samverkan är så avgörande om vi ska få förståelse för varandra.

INLÄST CITAT: *Det är många som är tysta i samhället. De har bra personlighet, och fint hjärta, och är omtänksamma. Den här tysta kraften i samhället måste vakna upp och visa stöd åt andra som har drabbats. Oavsett om jag är muslim eller inte, svart eller vit.*

MONICA: Ja det här var ytterligare ett inläst citat från en som är intervjuad i rapporten. Och jag tänker nu, Lisa, du har ju pratat som utredare vid Brå här, och Anne, du representerar Polisen, men alla vi andra ute i samhället, vad kan vi göra?

LISA: De som vi har pratat med som har blivit utsatta har många gånger lyft att även om det de utsattes för var jobbigt i sig så var det nästan ännu värre att ingen annan sade ifrån. Till exempel så var det en kvinna som

blev utsatt på en buss, av väldigt grova verbala påhopp egentligen, och ingen annan i bussen reagerade vid den här händelsen eller sade ifrån eller frågade hur det var med henne. Det gör ju också både att den här personen som blir utsatt tror att det kanske finns ett större medhåll för det den här mannen säger, att han har stöd för det – men också att den som faktiskt kränker och utsätter tror att det är sanktionerat av de andra som inte säger ifrån. Och där har vi ett ansvar allihop att stå upp för mänskliga rättigheter och allas lika värde.

ANNE: Och jag kan ju reflektera över mitt eget beteende igår när jag stod i en kassakö som kanske var lite oorganiserad, där en vit medelålders man stod med sin fru och verkade väldigt irriterad på två killar i sju-tton-årtonårsåldern som var av utländsk härkomst och som också hade ett lite bristfälligt språk. Och i den här situationen när jag stod där med egna tankar så kom det en vit kvinna som gick förbi i kön och ja, jag tänkte, jag brydde mig inte så mycket om det och den här mannen brydde sig inte heller, men de här killarna när de skulle gå fram till kassan så fick de en utskällning av den här mannen. Och han uppfattade att de smet före i kön, vilket inte jag tyckte, och det var så uppenbart varför han just utsatte dem. Och jag kan känna att jag borde ha sagt ifrån, jag borde ha gjort någonting i den situationen. Dels för att de var unga, och dels för att de säkert upplevde att de var utsatta på grund av sin härkomst. Jag kommer nog inte göra om att vara tyst, men jag skämdes efteråt att jag inte själv sade någonting, för de var så oskyldigt påhoppade.

MONICA: Ja, det är en viktig påminnelse till hur viktigt det är att stötta och säga ifrån när man upptäcker – eller är med om – något som är så uppenbart fel och kränkande.

LISA: Och där kan jag också lägga till faktiskt, att det behöver ju inte vara bara den som själv var utsatt som anmäler en händelse. Särskilt när då anmälningsbenägenheten är ganska låg för de här brotten. Och där kan man ju också ta sitt ansvar att berätta om den här händelsen på bussen

till exempel för polisen och göra en anmälan själv om den utsatte då inte har styrka, ork eller kraft till det.

MONICA: Mm. Så är det. Stort tack till Lisa Wallin, utredare vid Brå, och Anne Asp, regionalt införandeansvarig för demokrati och hatbrottsfrågor vid Polismyndigheten. Stort tack för att ni har bidragit med er kunskap och klokskap kring islamofobiska hatbrott, och tack till dig som har lyssnat. Sprid gärna podden till andra som du tror kan vara intresserade.

KARIN: Du har hört *Snacka om brott* från Brå, idag om islamofobiska hatbrott och Brås rapport om det som publicerades under våren 2021. Om du vill läsa rapporten hittar du den på Brås hemsida, och fler poddavsnitt hittar du i din poddapp. Programledare idag var Monica Landergård som är pressekreterare på Brå, och avsnittet producerades av Umami produktion.